

Interpretačné možnosti syntetickej poézie na príklade básnickej zbierky *Výsledky vzniku* Lizy Gennart

Lucia Turi Nagyová

TURI NAGYOVÁ, L.: Interpretative possibilities of synthetic poetry: the case of Liza Gennart's poetry collection *Výsledky vzniku* [Outcomes of origin]

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, vol. 73, 2026, no. 3, pp. 316-326

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2026.73.3.8>

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-7721-8096>

Open Access: licensed under Creative Commons Attribution 4.0 (CC-BY 4.0)

Keywords: synthetic literature, generative poetry, Liza Gennart, GPT-2, literary meta-reading, surface integrity, poetics of defect, verse coherence, macrostructural semantic instability

This study analyses the interpretative possibilities of synthetic poetry using the example of the poetry collection *Výsledky vzniku* [Outcomes of origin] 2020, Drewo a.s., published under the name of the neural network Liza Gennart. It builds on the concepts of surface integrity and literary meta-reading, which enable the generated text to be read both as a poetic artefact and as the product of an algorithmic process. Through an analysis of selected poems, chosen to represent different sections of the collection as well as distinct types of semantic organisation, the study highlights the tension between semantic coherence at the level of the verse and semantic instability at the macro-structural level. Several texts in the collection can be described in terms of a recurring compositional-semantic tendency that moves from an initial lyrical evocation, through the argumentative and associative development of the initial keyword, to a final looping or loosening of semantic connections. The study refines existing concepts of a poetics of defect, incoherence and reduction by incorporating a compositional perspective, while paying particular attention to the methodological implications of Zuzana Husárová's editorial intervention in the algorithmic outputs.

Kľúčové slová: syntetická literatúra, generatívna poézia, Liza Gennart, GPT-2, literárne metačítanie, povrchová integrita, poetika defektu, veršová koherencia, makroštruktúrna významová nestabilita

Syntetická poézia v recepcii

Rozšírenie veľkých jazykových modelov založených na architektúre Transformer (Vaswani 2017: 2 [online]) v ostatných rokoch zásadným spôsobom ovplyvnilo podmienky produkcie a recepcie strojovo generovaných textov. Do literárnej vedy tento jav vnáša nové interpretačné problémy, pretože presúva otázku autora, intencie a recepcie umeleckého diela z oblasti individuálnej tvorivej subjektivity do oblasti technologicky sprostredkovanej produkcie textu. Do čitateľskej recepcie textov generovaných umelými neurónovými sieťami okrem jazykových, štylistických a sémantických vlastností vstupuje aj vedomie ich technologického pôvodu. Recepčia a estetický účinok literárneho textu generovaného umelou neurónovou sieťou sa vytvára v napätí medzi textovou podobou, podmienkami vzniku a čitateľským očakávaním. V kontexte týchto úvah sa predkladaná štúdia zameriava na básnickú zbierku *Výsledky vzniku* (2020) publikovanú pod menom neurónovej siete Liza Gennart. Zbierku zostavili poetka a teoretička elektronickej literatúry Zuzana Husárová a programátor Ľubomír Panák pomocou počítačového jazykového modelu GPT-2 (Generative Pre-trained Transformer) natrénovaného na korpuse 2 108 diel slovenskej literatúry, pričom algoritmický pôvod básní je v knihe priznaný prostredníctvom paratextov. Texty zostavovateľom poskytli vydavateľstvá Drewo a srd, Aspekt, FACE, Skalná ruža, Dive Buki, Európsky dom poézie a Ars Poetica. Korpus zahŕňa aj všetky dovtedajšie čísla časopisov *Vlna*, *Glosolália* a *Vertigo* doplnené o voľne dostupné texty zo Zlatého fondu denníka SME (Gennart 2020: 131). Táto otvorenosť technologického pôvodu robí zo zbierky vhodný materiál na skúmanie, ako sa strojové autorstvo stáva súčasťou literárnej recepcie a ako ovplyvňuje čítanie jej jazykových, kompozičných a sémantických vlastností.

Syntetická literatúra, povrchová integrita a literárne metačítanie

Na presnejšie uchopenie týchto nových postupov a ich interpretačných dôsledkov zaviedli Z. Husárová a Karel Piovecký pojem syntetická literatúra, ktorým označujú literárne texty vznikajúce prostredníctvom algoritmických procesov vrátane systémov založených na umelej inteligencii (Husárová – Piovecký 2024: 30). V nadväznosti na ich prístup možno syntetický text chápať ako jazykovo-estetický objekt, ktorého recepcia je neoddeliteľná od informácie o jeho technologickom vzniku. Jeho interpretačná špecifickosť spočíva v oscilácii medzi literárnou rovinou textu, tvorenou estetickými kvalitami a sémantikou, a technologickou rovinou výpočtovej genézy (Husárová – Piovecký 2024: 132–133). Novšie práce o syntetickej literatúre, najmä o textoch generovaných neurónovými sieťami ukazujú, že ich literárnovedné uchopenie nemožno obmedziť iba na technický opis generatívneho procesu, pretože analýza musí zohľadniť algoritmický pôvod textu aj spôsob, akým sa jeho jazykové, sémantické a estetické vlastnosti uplatňujú v recepcii. V tejto súvislosti Hannes Bajohr pracuje s pojmom povrchovej integrity (surface integrity), prostredníctvom ktorej formuluje požiadavku prístupovať ku generovaným textovým výstupom ako k semioticky účinným povrchom. Nejde pritom o redukciu analýzy na ich bezprostrednú estetickú či formálnu podobu, ale o zdôraznenie roviny, na ktorej sa konštituujú ich významové, štýlové a afektívne účinky a prostredníctvom ktorej vstupujú do kultúrnej komunikácie (Bajohr 2025: 1). H. Bajohr upozorňuje, že prístupy ku ge-

318 nerovaným textom zamerané prevažne na ich technologické, materiálne alebo sociálne podmienky nedokážu dostatočne zachytiť spôsob, akým sa tieto texty javia recipientovi a ako sa stávajú kultúrne čitateľnými. Povrchové čítanie preto vysvetľuje ako metodologický doplnok k hĺbkovému čítaniu zameranému na technologický pôvod textov, pričom povrch a hĺbku chápe ako rovnocenné analytické faktory (Bajohr 2025: 3). S recepcnou špecifickosťou syntetického textu súvisí aj otázka autorskej subjektivity. Čitateľ, ktorý si v zmysle Rolanda Barthesa konštruuje obraz píšuceho subjektu (Barthes 2008), predpokladá väzbu literárnej výpovede na žitú skúsenosť, pretože čítaný text sa nejakým spôsobom dotýka skúsenostného aparátu recipienta a evokuje niekoho hlas. Pri textoch generovaných umelou neurónovou sieťou si môže čitateľ za jazykový model dosadiť zdanlivý autorský subjekt, hoci systém nedisponuje vedomím, intenciou ani vlastnou skúsenosťou. Významové účinky takéhoto textu možno v nadväznosti na H. Bajohra chápať ako prejav obmedzeného významu (dumb meaning), ktorý nie je produktom skúsenosti a komunikačného zámeru píšuceho subjektu, ale efektom vzťahov obsiahnutých v jazykových dátach, na ktorých bol model natrénovaný (Bajohr 2023). Zdanlivá subjektivita generovaného textu vytvára napätie medzi dojomom ľudského hlasu a absenciou žitej skúsenosti na strane generujúceho systému.

Predkladaná analýza sa opiera o tieto koncepcie, nezameriava sa však na rekonštrukciu štýlu modelu GPT-2 v technickom alebo štatistickom zmysle, pretože takýto prístup by si vyžadoval širší súbor výstupov a odlišné metódy výskumu. Predmetom skúmania je poetická organizácia publikovanej a redakčne komponovanej zbierky *Výsledky vzniku*, predovšetkým jej opakujúce sa povrchové tendencie, ako sú veršová koherencia, metaforická intenzita, repetícia, významové preskoky či sémantické zacyklenie. Vhodným metodologickým nástrojom je v tomto prípade literárne metačítanie, ako Z. Husárová a K. Piorecký označujú viacvrstvovú recepcnú aktivitu, v ktorej možno generovaný text vnímať ako literárnu výpoveď a zároveň ako technologicky podmienený výstup (Husárová – Piorecký 2024: 131-133). Tento interpretačný prístup najvhodnejšie zohľadňuje špecifickú povahu syntetického textu a jeho interpretačných možností.

Výsledky vzniku v kontexte generatívneho písania

Väčšina básní zo zbierky *Výsledky vzniku* vznikala prostredníctvom heslových promptov, respektíve vstupných zadaní, ktoré zároveň tvorili názvy jednotlivých textov a umožnili členenie knihy do tematicky vyznačených oddielov: *Ľudské*, *Epistemické*, *Prírodné* a *Technologické*. Oddiel *Prírodné* vznikol na základe názvov odvodených z predchádzajúcich výstupov modelu, ale oddiel *Miscelánea* bol generovaný bez vstupného hesla (Gennart 2020: 115). Kompozičné usporiadanie knihy už na prvý pohľad odkrýva, že tematická organizácia textov vznikla v spojení ľudsky zvoleného tematického usporiadania, strojovej produkcie a následnej redakčnej selekcie. Výsledný text sa potom javí ako literárne komponované dielo, v ktorom je strojová produkcia súčasťou širšej autorskej a edičnej činnosti. Z. Husárová a K. Piorecký pri analýze tejto zbierky uvádzajú, že bez paratextovej informácie o spôsobe vzniku by viaceré texty mohli pôsobiť ako súčasná poézia literárne poučenej autorky (Husárová – Piorecký 2024: 56). Takýmto spôsobom uvažuje o zbierke aj Martin Makara, keď ju číta ako hru s rozpoznávaním pôvod-

cu básnického textu: „Ak by sme vybrali deväť básní z tých, ktoré si prečítala aj Liza, a pridali k nim jednu jej vlastnú, skryli mená autorov a pokúsili sa identifikovať text, ktorý nemá ľudského pôvodu, s úlohou by mohol mať problém aj skúsený literárny vedec“ (Makara 2021 [online]). Zároveň sa však v zbierke objavujú miesta, v ktorých sa strojový pôvod textu stáva nápadným. Ide najmä o doslovné repetície, automatizované paralelizmy, sémanticky neurčité zámená, kolísanie gramatických kategórií, tematické odbočenia a postupné uvoľňovanie významových väzieb. Z tohto dôvodu Ivana Hostová, Jaroslav Šrank a Róbert Novotný zaraďujú zbierku do širšieho kontextu kolaboratívnej tvorby a virtuálnych autorských signatúr, pričom zbierku vnímajú nielen ako technologický projekt, ale aj ako súčasť širšej tradície nekonvenčného a experimentálneho písania (Šrank – Hostová – Novotný 2022: 476). Miesta, v ktorých sa strojový pôvod textu stáva nápadným, opisujú autori ako poetiku defektu, inkoherencie a redukcie (Šrank – Hostová – Novotný 2022: 476). Tieto výrazy však nutne nemusia znamenať anomáliu voči norme ľudskej básnickej kompozície, v umeleckom prejave sa môžu stať súčasťou esteticky funkčného vyjadrovania.

Veršová koherencia a makroštruktúrna významová nestabilita

V nasledujúcej analýze sa sústreďujem na vnútornú kompozično-sémantickú štruktúru jednotlivých básní. Sledujem, ako sa v konkrétnych textoch vytvára veršová sémantická koherencia, ako sa táto koherencia na väčšej ploche narúša a za akých podmienok sémantická nestabilita nadobúda estetickú funkciu. Pracujem s kategóriou makroštruktúrnej významovej nestability, označujúcej napätie medzi významovo funkčnými veršovými alebo strofickými segmentmi a oslabenou sémantickou nadväznosťou textu ako celku. Ide o spresnenie doterajších označení poetiky defektu, redukcie a inkoherencie, zameranú na nerovnomernú mieru vnútornej textovej koherencie naprieč celou básňou.

Na úrovni jednotlivých básní možno v zbierke identifikovať opakujúcu sa vnútornú organizáciu textu, ktorá súvisí so spôsobom, akým model GPT-2 generuje text. Nejde o záväznú kompozičnú schému všetkých básní, ale o tendenciu, ktorá sa v rôznej miere objavuje vo viacerých textoch zbierky a umožňuje presnejšie opísať ich recepcný účinok. Táto schéma nie je univerzálna pre každú báseň v zbierke, keďže výsledný text bol predmetom redakčných zásahov Z. Husárovej a neurónová sieť pracovala pod rôznymi typmi zadani. V záverečnej časti pod názvom *Zrod Lizy* autorka tento postup priznáva: „Počas redakčnej práce sme občas upravili skloňovanie, časovanie alebo niektorú z nesprávne použitých gramatických kategórií. V ojedinelých prípadoch sme upravili aj usporiadanie veršov (básne v próze) či skrátili množstvo opakujúcich sa veršov“ (Gennart 2020: 115). Napriek tomu je možné odpozorovať princíp opakujúci sa v zbierke v rozpoznateľnej štruktúre. Jej jednotlivé fázy opisujem na konkrétnych textoch.

Trojfázová kompozično-sémantická tendencia

V zbierke sa opakuje istá kompozično-sémantická tendencia, ktorá zodpovedá nasledujúcej štruktúre: prvé verše básní vzbudzujú počiatočnú evokáciu lyrickosti, ďalej sa argumentačno-asociatívne rozvíja zadaný prompt a v závere nastáva zacyklenie, v ktorom dochádza k opakovaniu motívov alebo k uvoľneniu sémantických väzieb medzi veršami. Text sa z tematicko-motivického hľa-

320 diska javí ako vyčerpaný a prechádza do repetitívneho reťazenia výrazov. V prvej fáze básne spravidla nadväzuje na vstupné heslo a vyznačuje sa sémantickou koherenciou, ktorú čitateľ vníma ako básnický organizovaný text. Táto počiatočná evokácia pritom nemusí mať podobu jednoznačnej výpovede. Môže byť založená na metaforickej skratke, zvukovej alebo rytmickej blízkosti slov, prípadne na voľnej asociácii s východiskovým heslom, čím sa na začiatku básne vytvorí prísľub významovej súdržnosti, ktorý čitateľa nasmeruje k očakávaniu ďalšieho rozvíjania.

Druhá fáza je založená na argumentačno-asociatívnom rozvíjaní zadania. Text sa pokúša pokračovať v počiatočnom impulze, avšak sémantické väzby sa postupne uvoľňujú. Verše napodobňujú úvahový, opisný alebo vysvetľujúci diskurz, pričom sa zachováva gramaticky prijateľná podoba výpovede. Pojmy sa na seba formálne napájajú, ale nevytvárajú stabilnú argumentačnú alebo kompozičnú líniu. Báseň tak vyvoláva dojem pokračujúcej výpovede, no táto výpoveď sa čoraz menej opiera o jasný tematický smer.

V tretej fáze dochádza k zacykleniu, repetícii alebo k výraznejšiemu uvoľneniu sémantických väzieb medzi veršami. Namiesto ďalšieho významového rozvíjania alebo ukončenia výpovede prechádza do opakovania výrazov, návratu k čiastkovému motívu alebo k reťazeniu formulácií, ktoré už nevytvárajú nový význam.

Nádej

Príkladom trojfázovej tendencie je báseň *Nádej*, ktorej úvodné verše vytvárajú dojem definície alebo pojmovej explikácie východiskového hesla:

„nádejný význam
(v širšom zmysle slova) znamená:
vzniká taký
ako výprava,
ktorú o sebe
nepozná“ (Gennart 2020: 19).

Úvodné verše vytvárajú relatívne súdržnú tematickú výpoveď. Spojenie „výprava, ktorú o sebe nepozná“ možno čítať ako metaforické vyjadrenie nádeje ako pohybu smerom k neznámemu. Úvod básne je zároveň príznakový tým, že imituje definíciu, ale súčasne ju básnický narúša, pretože „výprava“ posúva nádej z oblasti abstraktnej kategórie do oblasti cesty, pohybu a neistoty. Vzniká tak počiatočná evokácia, v ktorej sa stretáva referenčný jazyk definície s otvorenosťou básnického obrazu.

V druhej fáze sa pôvodná významová línia začína uvoľňovať:

„Nádejný význam sa zdá byť v závislosti od jednotlivca
k jednotlivému ja
nádejný význam je v prvom rade
i k druhému“ (Gennart 2020: 19).

Formulácie navodzujú dojem pokračovania argumentácie, no jednotlivé tvrdenia sa nerozvíjajú do stabilného pojmového celku. Text si zachováva dikciu úvahového jazyka, no jeho argumentačná funkcia sa oslabuje a postupne sa vnútorná sémantika rozpadá.

Záver básne prechádza do zreteľnej repetície:

„čo by mohol
v prírode nikdy nepredstavovať vlastné telo,
čo by mohol
v prírode nikdy nepredstavovať
vlastné telo“ (Gennart 2020: 19).

Opakovanie sa dá chápať ako stopa zacyklenia generovaného textu, ktoré však z pohľadu metačítania môže nadobúdať funkciu vyjadrenia naliehavosti.

Otec

Analogickú podobu trojfázovej tendencie možno sledovať v básni *Otec*:

„Kráča po pobreží. Otec sa stále vracia.
Je na dne. Vyzerá ako
hmľistý vták. Ako vták
[...]
Často sa jej vráti. Vlasý má špinavé,
no a takto ju zabaliť.
Tvár sa jej zdvihne. Vzrušenie.
Jej vrchná tvár. Vlasý sa roztrhli“ (Gennart 2020: 14).

Krátko vety, jednoduchá syntax a opakovanie motívu návratu koncentrujú obraz otca do priestoru pobrežia, hmly, dna a vtácej podoby. Počiatková evokácia lyrickosti je tu výraznejšia než v básni *Nádej*, pretože sa neopiera o abstraktný pojem, ale o konkrétny obraz, ktorý sa metaforicky môže viazať na existenciálne otázky návratu, vyčerpania a rodinnej pamäti. Metaforický opis otca ako „hmľistého vtáka“ dodáva postave nejasnosť a vytvára presvedčivú situáciu pre poetickú symboliku.

V druhej fáze text postupne oslabuje väzbu medzi postavou otca a priestorom. Namiesto prehlbovania úvodného obrazu dochádza k presunom, ktoré menia smer výpovede a sťažujú udržanie stabilného logického a z neho vyplývajúceho interpretačného rámca. Záver básne prechádza k opakovaniu formulácie: „Miesto, kde som / Miesto, kde som. Miesto, kde som“ (Gennart 2020: 15).

Repetícia neprehlbuje obraz otca, ale presúva báseň k neurčitej výpovedi, pretože text opakovane označuje miesto, ale nedokáže ho konkretizovať. V metačitateľskej perspektíve možno tento záver čítať zároveň ako technické zacyklenie aj ako obraz existenciálneho uviaznutia.

Báseň *Láska* predstavuje obrátený princíp trojfázovej organizácie. Jej úvod je založený na repetícii:

„A túžim po smútku

a túžim po svojom

a túžim po svojom

[...]

Láska k sebe zmieruje, už nie je nadšený, ale zbytočný, pretože

nadšenie vyžaduje ďalšiu dôveru. Je to hrozba, ktorá sa v noci

prebíja cez svetlo svojho života, v ktorom sa nachádzajú

vlastné významy, zatiaľ čo za zbytočným okrúhlym svetlom“ (Gennart 2020: 16).

Anaforické, esteticky funkčné opakovanie vytvára dojem modlitebnej, existenciálne naliehavej výpovede, pričom z hľadiska trojfázovej tendencie tu možno identifikovať pohyb, ktorý bol v predchádzajúcom texte určený ako posledná fáza vnútorného tematického zacyklenia. V ďalších veršoch sa báseň presúva od lyrickej naliehavosti k argumentačnému výrazu, pričom napodobňuje analytický jazyk, avšak bez stabilnej pojmovej súdržnosti. Postupne dochádza k sémantickému rozptylu, vrstveniu argumentácií, a hoci nasledujúce verše obracajú pozornosť do reflexívnej roviny, jednotlivé slovné segmenty strácajú vnútorný vzťah k úvodnému promptu.

Človek

V básni *Človek* dochádza k výraznému narušeniu významovej roviny výpovede:

„Človek sa práve začal zapisovať do katalógov časopisov. Otvoril

som skriňu, kde súčasťou výstavy bol dom, ale tento záujem

trval dostatočne vyše sto týždňov, počas ktorých som sa dostal

k svojim vlastným výbuchom“ (Gennart 2020: 20).

Báseň namiesto očakávaného obrazu ľudskej situácie vytvára sériu depersonalizovaných obrazov. Spojenie „vlastné výbuchy“ je možné metačítaním interpretovať ako expresívnu metaforu určitého subjektívneho otrasu, avšak širší kontext neposkytuje dostatočné oporné body na jej rozvinutie. Makroštruktúrna nestabilita v básni prevažuje nad veršovou súdržnosťou, pretože text sa priamo nenapája na úvodný prompt, namiesto toho sa vyčerpáva v argumentácii, ktorá s titulom básne súvisí len okrajovo. Z hľadiska trojfázovej tendencie preto zostáva v úvodnej rovine argumentačného diskurzu.

Zatiaľ čo vyššie uvedené básne boli vygenerované umelou neurónovou sieťou po vstupnom zadaní hesla, ďalšie ukážky pochádzajú z časti *Miscelánea* obsahujúcej básne, ktoré vznikli bez vstupného promptu.

„Femme fatal je vzdialená.

Odvážne zodvihnúť šaty, vyskočiť z vody, odtiahnuť vodu,

položiť na zem, spamätať sa.

Vidím, že stromy sú čisté a vznešené
doliny, v ktorých kráčaš ako vystrihnutá postava,
sú čisté a vznešené.

Daj mi čerstvý vzduch, vystieraš ruku,
zapínaš tvár a čítaš noviny,
pokožka sa zmení na krásu,
rozmyšľaš, či vzdychajú alebo nie“ (Gennart 2020: 81).

V predchádzajúcich častiach zbierky plnil vstupný prompt funkciu štartovacieho mechanizmu prvej fázy, pretože významová a výrazová stránka básne sa odvíjali od napätia medzi zadaným slovom a jeho básnickým rozvinutím. Verše v básňach s počiatočným promptom sa na toto napätie významovo užšie alebo širšie napájali.

Naproti tomu báseň bez zadaného promptu vytvára vlastný sémantický postup, v ktorom sa jednotlivé významové segmenty napájajú na úvodný verš. Séria infinitívov radených za sebou (zodvihnúť šaty, vyskočiť z vody, odtiahnuť vodu, položiť na zem, spamätať sa) vytvára sémanticky súdržnú evokáciu s vnútornou logikou pohybu, ktorá označuje pohyb von z vody. Femme fatale vyšla z vody, zostala na zemi, spamätala sa. Paradoxne, táto báseň dosahuje väčšiu sémantickú súdržnosť než niektoré básne s promptom.

V druhej fáze sa rozvíja metaforická obraznosť, ktorá si zachováva relatívnu významovú koherenciu, pričom vytvára sémanticky neočakávané, logicky nepravdepodobné, avšak esteticky funkčné metaforu. Postava vystrihnutá z priestoru evokuje odcudzenie, neskutočnosť, oddelenie od okolia. Opakovanie prívlastkov „čisté a vznešené“ napodobňuje rytmický postup, ktorý v básňach s promptom zvyčajne nastupuje až v tretej fáze.

Záverečná časť vybraného fragmentu sa od predchádzajúcich ukážok odlišuje povahou sémantického uvoľnenia. Kým v básňach *Nádej* a *Otec* nastupuje v tretej fáze repetícia konkrétnej formulácie a v básni *Láska* nastáva prechod od rytmickej štruktúry k sémantickej difúzii, tu dochádza k tematickému rozptylu bez jasného kontextualizačného ukotvenia. Na rozdiel od zacyklenia neprechádza text do opakovania, ale do hromadenia bližšie nesúvisiacich fragmentov, ktoré sa na seba napájajú bez tematickej súdržnosti. To ukazuje, že absencia vstupného hesla modifikuje trojfázovú tendenciu, pretože jej jednotlivé fázy sa v podmienkach voľného generovania menia. Úvodná fáza môže nadobúdať väčšiu metaforickú obraznosť, pričom záverečná časť nenadobúda povahu zacyklenia, ale sémantického rozptylu, vytvára sériu obrazových fragmentov, ktoré môžu byť esteticky funkčné, ale nevedú k spoločnému tematickému jadrú. Výsledkom nie je vyčerpanie jedného motívu, ale súbežná prítomnosť viacerých motívov, ktoré zostávajú vzájomne nesúvisiace.

Do časti *Miscelánea* parí aj nasledujúca báseň:

„Tento príbeh je príbehom
súčasnej slovenskej poézie. V tomto
čase je náš svet, ktorý je
v porovnaní s mimoriadnou osobnosťou,

a príbeh o dôležitosti výpovede

a dôležitosti vlastného údelu.

Tento príbeh je príbehom súčasnej slovenskej poézie“ (Gennart 2020: 102).

Na rozdiel od predchádzajúcich básní je to báseň gramaticky správna, štýlovo konzistentná a tematicky zrozumiteľná. Text napodobňuje metadiskurzívne čítanie o slovenskej poézii, a dalo by sa povedať, že ide o najpresvedčivejší príklad toho, čo H. Bajohr označuje ako povrchovú integritu, pretože báseň funguje ako semioticky účinný povrch, no jeho sémantická hĺbka je minimálna. Nastolené myšlienky z úvodných veršov sa na priestore celej básne nestihnú dostatočne rozvinúť, text produkuje esteticky a sémanticky vyprázdnenú výpoveď. Neprítomnosť zjavnej sémantickej trojfázovej postupnosti vytvára výraznejší príklad makroštruktúrnej významovej nestability v zbierke, keďže napriek tematickej súdržnosti je text obsahovo vyprázdnený.

Makroštruktúrna významová nestabilita nie je v zbierke *Výsledky vzniku* prítomná ako jednotný jav, ale ako škála odlišných kompozično-sémantických realizácií. V básňach generovaných na základe vstupného hesla trojfázová tendencia prebieha rozpoznateľne, avšak s odlišným dôrazom v jednotlivých fázach. Evokácia môže byť založená na pseudo-definitívnom diskurze, konkrétnom obraze alebo anaforickej repetícii a záverečná fáza môže nadobudnúť podobu zacyklenia, sémantickej difúzie alebo rozpadu obrazového jadra. V básňach z oddielu *Miscelánea*, kde vstupné heslo absentuje, sa trojfázová tendencia modifikuje, pretože prvá fáza môže byť paradoxne motivicky a tematicky súdržnejšia, záverečná fáza namiesto zacyklenia produkuje sémantický rozptyl. Spoločným ukazovateľom analyzovaných básní je však napätie medzi estetickou účinnosťou a oslabenou makroštruktúrnou nadväznosťou. Toto napätie predstavuje konštitutívnu vlastnosť zbierky, ktorá ukazuje nevyhnutnosť literárneho metačítania zbierky.

Navodenie metaforickosti

Špecifickú podobu esteticky účinných obrazov predstavujú v zbierke metaforické spojenia, ktoré pôsobia funkčne aj vtedy, keď je ich väzba na širší významový kontext nestabilná: „Pomaly zapadáš do nekonečného vzduchu“ (Gennart 2020: 83), „chcel by som sa nahý kúpať v твоjich hodinách“ (Gennart 2020: 8), „som kostol za zápästím“ (Gennart 2020: 18). Metaforické vyznenie týchto veršov je výsledkom strojového mechanizmu a vychádza z nečakaného spojenia lexikálnych a sémantických jednotiek, keďže samotnej neurónovej sieti sa nedá pripisovať vedomá schopnosť metaforického myslenia. Dané obrazy fungujú v recepcii básne ako jednotky vyvolávajúce estetický dojem a môžu byť zapojené do interpretačného procesu. Ich význam sa neodvodzuje od autorskej intencie, ale konštituuje sa v čitateľskom akte. Verš „Pomaly zapadáš do nekonečného vzduchu“ pôsobí ako obraz miznutia, rozpúšťania alebo postupného prechodu subjektu do neuchopiteľného priestoru. Spojenie „nekonečný vzduch“ môže evokovať prázdno, priestor, dýchanie alebo smrť. Formulácia „kúpať sa v твоjich hodinách“ zasa spája telesnú intimitu s predmetom merania času. Výsledný obraz je logicky nepravdepodobný, avšak esteticky účinný tým, že narúša bežné vzťahy medzi telesnosťou a obrazom plynutia času. Podobne vo verši „som

kostol za zápästím“ sa vytvára osobitý telesno-sakrálny obraz. Takto chápaný metaforický efekt úzko súvisí s poetikou defektu, ako ju formulovali I. Hostová, J. Šrank a R. Novotný. Jazykovo-sémantická anomália sa v syntetickom texte môže javiť ako dôsledok algoritmickej kombinácie, avšak v literárnom čítaní nadobúda funkciu ozvláštnenia. Zároveň však nemožno každú anomáliu automaticky považovať za poeticky produktívnu. Literárne metačítanie musí rozlišovať medzi miestami, kde sa iba oslabuje nadväznosť textu, a miestami, kde sa stáva súčasťou jeho účinku. Z uvedených príkladov vyplýva, že básne v zbierke *Výsledky vzniku* nevytvárajú jeden typ sémantickej inkoherecie. Významová nestabilita sa prejavuje ako zacyklenie, hromadenie explikácií, rozpad obrazového jadra, asociatívny rozptyl alebo izolovaná metaforická intenzita. Spoločné pre tieto javy je, že estetická účinnosť sa často koncentruje na úrovni niekoľkých veršov, pričom na úrovni väčšieho úseku sa rozpadá. Práve táto nerovnomernosť umožňuje čítať zbierku ako literárny artefakt, v ktorom sa technická stopa generovania a estetický účinok navzájom nevylučujú, ale dopĺňajú.

Povrch, genéza, recepcia

Čítanie zbierky *Výsledky vzniku* vyžaduje prepájanie dvoch perspektív. Keby sa pozornosť sústreďovala len na algoritmickú produkciu, unikala by estetická účinnosť jednotlivých veršov, obrazov a rytmických opakovaní. Ak by sa interpretácia obmedzila iba na textový povrch bez vedomia genézy, prehliadla by sa špecifická povaha repetícií, zacyklení a sémantických presunov, ktoré súvisia so strojovým spôsobom generovania a s editorskými rozhodnutiami, ktoré tento výstup vytvárajú. Na ploche celej zbierky sa povrchové čítanie H. Bajohra javí ako produktívny prístup, pretože recipient vníma texty cez metaforické obrazy, ktoré vznikajú opakovaním, stylistickými posunmi, gramatickými zvláštnosťami, metaforickými náhodami a uvoľneniami sémantických väzieb. Zároveň sa tým potvrdzuje význam literárneho metačítania, pretože čitateľ sa nepohybuje medzi dvoma oddelenými prístupmi, technickým a estetickým, ale je nútený v recepcii ich prepájať. Verše môžu byť súčasne vnímané ako poeticky pôsobivé obrazy a výsledky algoritmickej kombinácie. Repetície môžu pôsobiť ako rytmické zosilnenia a zároveň stopy zacyklenia generatívneho procesu.

Takto chápaný prístup umožňuje odlíšiť literárnovedné čítanie básnickej zbierky *Výsledky vzniku* od jednoduchého hodnotenia úspešnosti umelej inteligencie. Otázkou nie je iba to, či sa modelu podarilo napodobniť ľudskú poéziu, ale ako sa jeho výstupy stávajú čitateľnými ako poézia a aké typy účinku pritom vytvárajú.

Záver

Cieľom predkladanej štúdie nebolo navrhnúť novú všeobecnú metódu interpretácie syntetickej poézie, ale na materiáli zbierky *Výsledky vzniku* ukázať, ako možno existujúce prístupy k čítaniu generovaných textov aplikovať na analýzu syntetickej poézie. Východiskový koncept povrchovej integrity a využitie literárneho metačítania pomohli odhaliť, že texty Lizy Gennart nemožno jednoznačne uchopiť len ako produkty algoritmického procesu, no ani ako samostatné básnické výpovede oddelené od svojej technologickej genézy. Ich recepčný a estetický účinok vzniká v napätí medzi textovým povrchom, vedomím strojového pôvodu,

326 čitateľskou snahou objasniť význam a redakčnými zásahmi, ktoré finálnu podobu textov spoluutvárajú. Vybrané básne zastupujú rôzne typy sémantickej organizácie, spoločne však potvrdzujú opakujúcu sa vnútornú organizáciu, v ktorej trojfázový pohyb postupuje od lyrickej evokácie cez argumentačno-asociatívne rozvíjanie zadania až k záverečnému zacykleniu alebo uvoľneniu sémantických väzieb. Identifikácia týchto fáz a postupov spresňuje, ako sa v zbierke realizuje poetika defektu, inkoherenzie a redukcie. Pojem makroštruktúrnej významovej nestability tieto označenia nenahrádza, ale dopĺňa ich o kompozičnú perspektívu a umožňuje pomenovať nerovnomernú mieru vnútornej textovej koherencie. Zbierku *Výsledky vzniku* možno čítať ako text, ktorý rozširuje otázku autorstva, literárnosti a estetickej hodnoty v poézii.

Pramene

GENNART, Liza, 2020. *Výsledky vzniku*. Bratislava: Vlna. ISBN 978-80-89550-63-0.

Literatúra

BAJOHR, Hannes, 2023. Dumb Meaning: Machine Learning and Artificial Semantics. *IMAGE: Zeitschrift für interdisziplinäre Bildwissenschaft*, vol. 19, nr. 1, s. 58-70. DOI: <https://doi.org/10.1453/1614-0885-1-2023-15452>

BARTHEs, Roland, 2008. *Rozkoš z textu*. Preložil Josef Fulka. Praha: Triáda. ISBN 978-80-86138-90-9.

PIORECKÝ, Karel – HUSÁROVÁ, Zuzana, 2024. *Kultura neuronových sítí: Syntetická literatúra a umění (nejen) v českém a slovenském prostředí*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR – Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5784-4.

ŠRANK, Jaroslav – HOSTOVÁ, Ivana – NOVOTNÝ, Róbert, 2022. Syntetická poézia v kontexte slovenského nekonvenčného písania a postliterárnej situácie. *Slovenská literatúra*, roč. 69, č. 5, s. 474-498. ISSN 0037-6973. DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.5.4>

Elektronické zdroje

BAJOHR, Hannes, 2025. Surface Reading LLMs: Synthetic Text and Its Styles [online]. Preprint. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.22162>

MAKARA, Martin, 2021 [online]. Poézia sa počíta! *Kapitál*, 11. 1. 2021. 2026. Dostupné z: <https://kapital-noviny.sk/poezia-sa-pocita/>

VASWANI, Ashish – SHAZEER, Noam – PARMAR, Niki – USZKOREIT, Jakob – JONES, Llion – GOMEZ, Aidan N. – KAISER, Łukasz – POLOSUKHIN, Illia, 2017 [online]. Attention is All You Need. *Advances in Neural Information Processing Systems* 30. 31st Annual Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017). Long Beach, California, USA, 4-9 December 2017, pp. 5998-6008. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1706.03762>

Mgr. Lucia Turi Nagyová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: lucia.turinagyova@savba.sk